

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У РЕЛІГІЙНІЙ СФЕРІ

THERE ARE PROBLEMS OF LEGAL PROVIDING OF NATIONAL SAFETY OF UKRAINE IN THE FIELD OF RELIGIOUS

Мандзюк В.І., викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін
Ірпінський фаховий коледж економіки та права

У статті висвітлюються окремі проблемні питання правового забезпечення національної безпеки України у релігійній сфері. Зазначено, що під час розробки засад державної політики щодо національної безпеки та вирішення геополітичних і внутрішньодержавних проблем необхідно враховувати також і релігійний фактор. Проаналізована діяльність новітніх релігійних рухів у державі та їхній вплив на суспільство. Звернено увагу на те, що заходи запобігання зловживанням релігійними почуттями не можуть суперечити фундаментальним релігійним свободам людини та громадянина. Зазначено, що основними причинами загострення ситуації у сфері релігії є штучне втручання держави у період 2014–2019 рр. і втручання у традиційне мірне взаємне існування двох релігійних конфесій із метою дестабілізації ситуації в Україні. Зроблено висновок, що для забезпечення національної безпеки держави у релігійній сфері необхідно забезпечити легальні й інституційні механізми задля гарантування рівних прав і можливостей для всіх релігійних спільнот.

Особливу увагу звернено на необхідність законодавчої заборони публічної пропаганди ідей сексуальних меншин, які підривають віру сучасної молоді у майбутнє суспільства та руйнують традиційні сімейні цінності українського народу. Така публічна пропаганда «цінностей» ЛГБТ-товариства загрожує самому існуванню сім'ї як союзу плідної та вірної любові між чоловіком і жінкою, нівелює всі позитивні здобутки сімейного укладу життя нашого народу та його цінностей. До них належать: рівність у гідності й унікальність і особливість покликання чоловіка та жінки, виховання стосунків до здатності укладати подружжя та сприймати дар народження нового життя, пошана до гідності кожної людини та захист людського життя від зачаття до природної смерті, родинна солідарність і взаємодопомога поколінь, шанобливе ставлення до батьків і старших осіб, повага до прав дитини, неприпустимість домашнього насильства та цькування тощо.

Підкреслено необхідність застосування заходів щодо обмеження релігійних свобод в окремих випадках, коли це є необхідною умовою для захисту життя, здоров'я, моралі та свободи громадян, в інтересах національної безпеки держави, але це має відбуватися прозоро та зрозуміло.

Ключові слова: національна безпека, права та свободи людини, релігія, правове регулювання, церква, політизація.

In the article the separate problem questions of the legal providing of national safety of Ukraine are illuminated in the field of religious. It is marked that under time development of principles of public policy in relation to national safety and decision of geopolitical and domestic problems it is necessary to take into account also and religious factor. The analyzed activity of the newest religious motions in the state and their influence are on society. Displace attention on that the events of prevention abuse of the religious feelings do not can contradict to fundamental religious freedoms of man and citizen. It is noted that the main reasons for the aggravation of the situation in the field of religion are the artificial intervention of the state in 2014–2019 and external interference in the traditional peaceful coexistence of two religious denominations in order to destabilize the situation in Ukraine. It is concluded that in order to ensure the national security of the state in the religious sphere, it is necessary to provide legal and institutional mechanisms to guarantee equal rights and opportunities for all religious communities.

It is concluded that in order to ensure the national security of the state in the religious sphere, it is necessary to provide legal and institutional mechanisms to guarantee equal rights and opportunities for all religious communities.

The author drew special attention to the need for a legislative ban on public propaganda of sexual minorities that undermine the faith of modern youth in the future of society and destroy the traditional family values of the Ukrainian people.

These include: equality of dignity and uniqueness and uniqueness of vocation of man and woman, fostering a relationship to the ability to marry and accept the gift of new life, respect for human dignity and protection of human life from conception to natural death, family solidarity and mutual assistance of generations, respect for parents and the elderly, respect for the rights of the child, inadmissibility of domestic violence and harassment, etc.

At the same time, the author emphasizes the need to take measures to restrict religious freedom in certain cases, when it is a necessary condition for the protection of life, health, morals and freedom of citizens, in the interests of national security. But it must be transparent and clear.

Key words: national security, human rights and freedoms, religion, legal regulation, church, politicization.

Правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України [1], Закон України «Про національну безпеку України» [2] (далі – Закон), інші Закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також нормативно-правові акти, видані на їх виконання.

Основний Закон стверджує, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11) і не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24).

Відповідно до Закону загрозами національній безпеці України є явища, тенденції та чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей України.

Закон визначає основи та принципи національної безпеки й оборони держави, цілі й основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Необхідно зазначити, що у цивілізованій країні громадянин має почуватися у безпеці.

Україна рішуче налаштована на утвердження конституційного принципу верховенства права, рівності усіх перед законом. Це зазначено в Указі Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. Так, із метою реалізації конституційних принципів індивідуальної юридичної відповідальності та невідворотності покарання держава буде рішуче протидіяти спробам розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образи почуттів громадян через їхні релігійні переконання, а також обмеженням прав або встановленню привілеїв за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, стану здоров'я, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3].

Слід зазначити, що Україна посідає 11 місце за релігійністю серед 34 країн Європи. 31% населення в Україні є дуже релігійним. Із них: 22% населення України (13 місце) вважають, що релігія є дуже важливою в їхньому житті; 35% (9) – говорять, що відвідують релігійні служби щонайменше раз на місяць; 29% (9) стверджують, що моляться щодня; 32% (13) кажуть, що вірять у Бога з абсолютною впевненістю [4].

Релігійний фактор в Україні має певне значення під час розробки засад державної політики щодо національної безпеки та вирішення геополітичних і внутрішньодержавних проблем. Тож питання правого забезпечення релігійної сфери та їх неухильного виконання є дуже актуальними сьогодні в Україні та потребують подальшого вдосконалення.

Необхідно зазначити, що проблему відносин держави та влади з церквою і релігійними організаціями досліджували українські вчені В. Горевої, В. Єленський, С. Здіорук, О. Кисельов, А. Колодний, О. Саган, О. Солдатов, Ю. Чорноморець та ін. Вони ґрунтовно висвітлили різні аспекти цієї проблеми: політико-правові засади державно-церковних відносин в Україні, їхні вітчизняні та зарубіжні моделі, шляхи формування та вдосконалення відносин між державною та церквою тощо, однак проблеми правового забезпечення національної безпеки України у релігійній сфері ними не були достатньо досліджені.

М. Еванс, Л. Епштейн, І. Кузьмін, А. Кураєв, Є. Поліщук, Б. Тахзіб також вивчали проблеми релігійної безпеки, але це не було їх основним предметом дослідження. Вона розглядалася тільки у зв'язку з певними історичними подіями та явищами сучасного суспільного життя, а звернення до цієї проблематики мали фрагментарний характер.

Основним національним нормативно-правовим актом у сфері свободи віросповідання є Конституція України та Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» [5] від 23 квітня 1991 р. Інші вітчизняні законодавчі документи у цій сфері видаються відповідно до цього нормативного акта.

Незважаючи на достатню, на нашу думку, нормативно-правову базу щодо врегулювання релігійних відносин у суспільстві, не можна сказати, що всі проблемні питання законодавчо вирішені.

Найскладнішими релігійними питаннями є питання правового регулювання діяльності новітніх релігійних рухів, які завдають як моральної, так і фізичної шкоди своїм опонентам і подеколи навіть загрожують їхньому життю та здоров'ю.

Новітні релігійні рухи поширилися в Україні у першій половині 1990-х рр., коли для цього склався надзвичайно сприятливий клімат. Окремими причинами цього процесу стали соціально-економічна та політична нестабільність; відірваність значної кількості людей від церковних традицій; ослабленість історичних церков і їхніх місіонерських структур; потужний фінансовий тиск закордонних релігійних місій; брак високих ідеалів. Окрім того, вони постали на хвилі протесту проти традиційних цінностей і пов'язані з молодіжною субкультурою. Часто до новітніх релігійних рухів прилучається юнацтво, котре розчарувалося в інших формах бунту.

З'явилися в Україні також такі рухи, як: харизматизм (1980–1990 рр.), тісно пов'язаний з іншими протестантськими напрямками, переважно із п'ятидесятництвом; орієнталістські рухи (з кінця 1980-х рр.); Міжнародне Товариство Свідомості Крішни (ISKCON), відоме також під назвою рух «Харе Крішна» [6], та ін.

Не можна виключити заходи обмеження релігійних свобод в окремих випадках, коли це є необхідною умовою для захисту життя, здоров'я, моралі та свободи громадян, але це має відбуватися прозоро, зрозуміло.

Необхідно підкреслити, що заходи запобігання зловживанням релігійними почуттями не можуть суперечити фундаментальними релігійним свободам людини та громадянина.

Думаю, що знайдуться окремі особи, котрі будуть критикувати нашу позицію. Вважаємо і цілком переконані, що насадження у засобах масової комунікації населенню (у тому числі й вірянам різних релігійних конфесій) культу насильства, жорстокості, порнографії, а також так званих європейських «цінностей», таких як толерантне ставлення до сексуальних меншин – представників ЛГБТ (лесбійства, гомосексуалізму, бісексуалізму, транссексуалізму), які відкрито ведуть пропаганду свого способу життя шляхом проведення різних публічних заходів, не відповідає християнським цінностям значної більшості громадян у нашій державі.

Викликає занепокоєння той факт, що у освітніх закладах України під прикриттям виховання учнів до так званого «толерантного ставлення» до громадян з особливими нахилами проводять приховану агітацію, метою якої є виховання байдужості до так званої «меншості». Негативним наслідком цього мають бути опосередковане ставлення молоді до майбутнього країни, її моральних цінностей, суверенітету та незалежності держави тощо.

Однак не можна переслідувати представників сексуальних меншин за спосіб їхнього особистого життя, у тому числі у сфері інтимних стосунків, але з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших громадян і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві слід обмежити публічну пропаганду ідей ЛГБТ-товариства у державі на законодавчому рівні.

У зв'язку із цим основним завданням системи забезпечення релігійної безпеки має стати недопущення антиморальних, антисуспільних чинників, пошук правових шляхів врегулювання означеної проблеми.

На жаль, із наданням до Верховної Ради України законопроект про заборону гомосексуалізму в Україні, що вже є позитивним на шляху боротьби з негативними явищами у громадянському суспільстві, інші види антиморальної публічної поведінки окремих категорій громадян залишилися поза увагою законотворчої діяльності.

Необхідно зазначити, що релігійний вимір національної безпеки України становить виходячи із загальної концепції релігійної безпеки, такий стан релігійного середовища (державно-церковних, міжконфесійних і внутрішньочерковних відносин), за умов якого захищені важливі духовно-релігійні інтереси українського суспільства від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання, а також систему суспільно-політичних заходів щодо забезпечення цієї захищеності.

Сьогодні в Україні існують певні складнощі щодо ідентифікації загрози у релігійній сфері, бо вони співвідносяться з іншими вже наявними загрозами, які можуть перетворитися на чинники виникнення як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів, особливо в умовах нарощування імміграції з держав міграційного ризику в Україну.

Однак слід констатувати, що держава не має втручатися у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, фінансувати діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії, котрі є рівними перед законом. Установлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається.

Забезпечення виконання та додержання законодавства про свободу совісті, світогляду, віросповідання та релігійні організації мають здійснювати, у межах своєї компетенції, відповідні органи виконавчої влади, органи прокуратури, місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування.

Виникають занепокоєння відносини між Українською православною церквою Київського патріархату й Українською православною церквою, яка перебуває у юрисдикції Московського патріархату.

На нашу думку, розділене православ'я та конфліктність між його гілками не лише знесилоє себе у внутрішній

боротьбі, а й виступає серйозною перешкодою на шляху досягнення миру і злагоди в українському суспільстві, живить і поглиблює політичне протистояння, загрожує стабільному розвитку держави. Тому конфлікт між церквами необхідно розглядати у контексті національної безпеки України [7].

Аналіз причин загострення відносин між ними висвітлені в інформаційно-аналітичній довідці «Стан, тенденції та перспективи релігійно-церковної ситуації в Україні за підсумками 2017 р.».

На нашу думку, основними причинами загострення відносин між ними є штучне втручання держави у період 2014–2019 рр. і зовнішнє втручання у традиційне мирне взаємодіяння цих двох релігійних конфесій з метою дестабілізації ситуації в Україні. Вищевказане впливає не лише на стан духовно-ціннісних орієнтацій громадян держави, а і прямо підриває національну безпеку держави [8].

Слід підкреслити, що релігія як одна зі складових частин національної безпеки держави в умовах збройного протистояння може проявлятися у двох вимірах: як «сильна» – головний чинник насильства – або ж «слабка» – як допоміжний чинник. У реаліях конфлікту в Україні з кінця 2013 р. релігія проявлялася як «слабка», тобто не була першопричиною зіткнень, але стала тим компонентом, що впливав на його ескалацію чи намагався сприяти миробудуванню. Зокрема, прояви релігійного чинника іноді виглядають як його інструменталізація з боку певних політичних чи інших суспільних угруповань, поділ певної соціальної групи як «своєї» чи «чужої» тощо.

Найчастіше релігійний чинник виступає розділювачем в умовах конфлікту, коли одні люди починають вважати себе «ближчими» до Бога, ніж інші. Іншими словами, хоча у теорії всі люди рівні між собою, знаходяться «рівніші» представники, котрі нібито володіють особливими правами та можливостями перед Богом. Така «обраність» призводить до поглиблення лінії розділення та є великим фактором ризику для потенційної миротворчості. Релігія у такій ситуації здатна створювати можливості та мотиви для підсилення ідентичності у протистоянні та сприяє збільшенню насильства, однак релігійний чинник може виступати також і об'єднуювачем [9].

Необхідно констатувати, що міжрелігійні конфлікти розгорілися в Україні у 90-х рр. Окрім історичного, національного та релігійного контексту, значну роль у цьому відігравали ресурсний і соціально-політичний контекст, підсилені кризовою економічною ситуацією в державі.

Нові міжрелігійні конфлікти розпочалися з 2014 р. внаслідок подій Євромайдану, російської анексії Криму

та початку збройного конфлікту на сході України. «Церковне питання» зазнало стрімкої політизації на тлі зростання патріотичних настроїв у суспільстві.

Яскравим проявом цього загострення стало відновлення переходу окремих громад із однієї юрисдикції до іншої (з УПЦ(МП) до юрисдикції УПЦ КП). Упродовж 2014–2017 рр. УПЦ(МП) покинули 39 громад і ще 2 приєдналися до УАПЦ. Окрім того, у 2015–2016 рр. зафіксовано близько 30 випадків, коли частина громади виходила з УПЦ(МП) і реєструвала нову релігійну організацію. Такі переходи нерідко набували крайньої форми, виливаючись у насильницьке захоплення храмів [10].

Специфіка збройного конфлікту в Україні, ситуація гібридного протистояння створила особливі умови для функціонування релігійних організацій.

На нашу думку, релігійні лідери мають послідовно дотримуватися політики з погляду конфліктостійкості, зберігати нейтральність і діяти «над» конфліктом, залишаючись осторонь політизації.

Відхід від політизації релігійних організацій допоможе повернути більшу довіру до себе, бо вона має говорити з позиції духовності, а не вирішувати поточні (майнові) питання та питання перерозподілу ресурсів.

Тому релігійні організації наголошують на очікуванні щодо ролі держави в урегульованні конфліктів у релігійній сфері, однак держава повинна зайняти позицію арбітра. Вона не повинна використовувати церкву як засіб тиску і роботи з політичною аудиторією.

Так, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті має сприяти «зміцненню взаєморозуміння між релігійними організаціями різних віросповідань і вирішенню відповідно до законодавства спірних питань, що виникають у відносинах між такими організаціями» [11].

Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім», прийнята ВРЦіРО у 2017 р., робить акцент на локальному впливі через релігійних лідерів, котрі можуть просувати ідею миру як культурного капіталу – через культурні суспільні проекти, роботу з молоддю тощо [12]. Хоча рамки імплементації не були конкретизовані, її загальні принципи та приписи можуть бути юридичною основою, яка ще й фактично дозволяє локальним громадам втілювати ініціативи з розбудови миру за схвалення церковних лідерів.

Таким чином, для забезпечення національної безпеки держави у релігійній сфері необхідно забезпечити легальні й інституційні механізми задля гарантування рівних прав і можливостей для всіх релігійних спільнот.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII (в редакції від 01 серпня 2021 р.). *Відомості Верховної Ради України*. № 31. Ст. 241.
3. Стратегія національної безпеки України : Указ президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. *Офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 08.12.2021).
4. Соціологи: Україна посідає 11-е місце за релігійністю серед країн Європи. URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhливо/41968-sociologi-ukrayina-posidaya-11-e-misce-za-religijnistyu-sered-krayin-yevropi.html> (дата звернення: 08.12.2021).
5. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. №987-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 25. Ст. 283.
6. Форостюк О.Д. Новітні релігійні рухи. Релігієзнавство : навчальний посібник / за заг. ред. О.М. Єременка. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. 252 с.
7. Бокоч В.М. Президент України Л. Кучма: особливості релігійної політики. *Регіональні студії*. 2020. № 21. С. 28–33. URL: http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/21/21_2020.pdf#page=28 (дата звернення: 08.12.2021).
8. Токман В.В., Здіорук С.І. Стан, тенденції та перспективи релігійно-церковної ситуації в Україні за підсумками 2017 року. Інформаційно-аналітична довідка. URL: <http://old.niss.gov.ua/content/articles/files/religiya-66ba8.pdf> (дата звернення: 08.12.2021).
9. Релігійний фактор у конфлікті: Дослідження миробудівничого потенціалу релігійних громад України. URL: <https://paxvoorvrede.nl/media/download/PAX-Religious-Factor-in-Conflict-UA.pdf> (дата звернення: 08.12.2021).
10. Войналович В. Сучасне українське православ'я: старі і нові виклики. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018, Вип. 3–4. С. 151.
11. Про затвердження Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 812. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2019-%D0%BF/> (дата звернення: 08.12.2021).
12. Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім». Комісія з питань соціального служіння Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій 22 листопада 2017 р. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/uccro-peacebuilding-strategy-ukraine> (дата звернення: 08.12.2021).